

Egy kékharisnya följegyzéseiből

Vélhetően, nem

Ákárhány norvégot kérdeztem is, és számtalan norvégot kérdeztem, azt, hogy Ibsen végül is dánul írt-e vagy norvégul, nem tudtam meg. Dánul, inkább dánul, mondták, de ezt úgy, hogy akár az ellenkezőjére is gondolhattam. Mindenesetre most ugyanazzal a szöveggel játszásk Oslóban, mint Koppenhágában. Amazonban a finomságok, az árnyalatok, a nyelv bensősége, vetettem közbe. No igen, bólintottak, de azért meg lehet érteni.

Arrafelé északon többször találkozni a nyelv ezen gyakorlatias státuszával. A hollandok minden további nélkül eléledőnek mondjuk arról, hogy a holland az nem is nyelv volna, hanem torokbaj. Próbálna csak ezt valaki a miénkivel! (Ahogy például Cioran meg is próbálta — azonnal Csorán lett belőle...) A nyelv nem titok és szentség, nem erős vár, nem a mi istenünk, hanem eszköz, mint a vasella vagy a számítógép, melyet tisztel az ember és vigyáz rá, de könnyen nem futja el a szemét.

Ez még mintha az izlandiak esetében is így volna, pedig azok olyan kevesen vannak, hogy mindönk Herdere mind a tíz ujját megnyalná utánuk. Izlandon kizárólag izlandi szavak vannak, nem engedik be az idegeneket, létezik valamiféle nyelvi bizottság, afféle szuper-kazinczy, amely azonnal lefordítja a betörni készülőket, a telefont, a televíziót, helyükbe egészséges, vidéki izlandi szavakat ajánl. Nevet is izlandit kell választania a letelepülni vágyónak, semmi Grün vagy Petrovics. Ez persze csak akkor működik, ha a nép támogatja mindezt — a nyelv az, amit beszélnek, nem amit kieszelnek —, és úgy látszik, támogatja. A folya-

matos *nyelvrégítés* állapotában vannak, és attól sincsenek meghatódva (meghatározva már inkább), hogy a nyelv, amelyet használnak, több száz éves — mintha mi Balassa, a Bálint nyelvén beszélnének. Féltik a nyelvet, de nem félnek.

Mi, ungárok, költőien használjuk a nyelvünket. Egy-egy szón múlik a haza sorsa, forradalom, népfelkelés, ellenforradalom: emlékezzünk: szavakról vitakoztunk, szavakat akartunk elfogadtatni, szavak harcoltak egymással. Csinálni nem sokat csináltunk. A költőiség közvetlen használatra nem ideális, néha tényleg idegen nyelvre kéne fordítani magyar szövegeket, hogy megtudjuk, mit is akarnak valójában. Minden nyelv másra érzékeny, másra jajdul. (A szív segédigéi című könyvemet sok nyelvre lefordították, de csak a lengyelben derült ki, hogy a temetés-leírás pontatlan. Ez a trehánytság csak a lengyelt irritálta, ott buktam le, a többi nyelv nem szólt. Mondanom sem kell, hogy katolikus temetésről van a regényben szó. Egvezetési hibát meg tudni a német a legalkalmasabb, és így tovább. Valamelyik nyelvben végül is hibás az ember.)

Irodalmi ország vagyunk. Korántsem nagyhatalom, nem a tehetségről beszélnek, hanem a nyelv helyzetéről. Azután, hogy ez az irodalmi ország miként is kapcsolódik az ukrán maffiához, az olajgegekhez, az elszegényedéshez, a régi ugarhoz és az új gazdagokhoz, a formátlanok tomló támadásához vagy táncához, hát... azon még el kell gondolkodnom. Vélhetően hollandul.

Nem.

Misztikumok

Elkészett nyári jegyzetek

Veszek egy újságot a csarnokban. Jobb napokat látott öszes hajú nő az eladó, kezdőnek nézem, bár elég elszántnak tűnik. Egy helyben állva, hadonászva kapdossa le a kifüggesztett lapokat, határozottan van benne valami pókszerű. Rossz érzésem támad, már bánom, hogy beálltam a sorba. De menthetetlen vagyok, a pók kivetete rám hálóját. Másik naplapja van csupán, be kell érnem azzal, ráadásul ötven fillért nem ad vissza, tétozva ugyan, de szó nélkül csak forintokat nyom a kezembe. Most már világos, ki gerjeszt az inflációt. Kedvetlenül baktatok hazafelé. Legalább ne tudtam volna, hogy ez lesz belőle! — dohogok magamban, s máris a bosszú lehetősége izgat. Különféle ötletekkel csillapítgatom háborgó lelkem hullámverését, a legenyhébb is bűnügyi példatárba illő, minősített eset.

***

Visszont a nap a továbbiakban érdekesen alakul.

Révész Béla Ady-trilógiáját ütöm fel, adatot keresvén valamihez. Az itt közölt orvosi jelentésben, a 310. oldalon olvasom, hogy Adynak a végső stádiumban már nem mertek kúraszerűen injekciókat adni, mert sem a tejinjekciókat, sem a malária-kezelést nem élte volna túl.

Ez a *tejinjekció* megállít.

Földhözragadt képzelettel tisztá, valódi tejet látok a fecskendőben, ott fehérlik az üveghengerben, az orvos rázogatja kissé, mint babának a cumisüveget. Látom, amint Ady tiltakozik, nem, tejet azt ne, tejet végképp ne, csak azt ne... Lapozok tovább, keresgélek, de ez a tej nem hagy nyugodni. Még hogy injekcióban! Nem tudok napirendre térni

fölöttel. De előbb-utóbb csak elfelejteném az egészet, ha pár perc múlva nem nézem meg Gellért Oszkár emlékezéseit, ahol a 25. oldalon a vakbélgyulladás ellenszerként három egytagú szó szerepel: jég, tej, kés. Már látom, hogy a nap a tej jegyében telik el. Nem tudom, mitévő legyek. Talán innom kéne egy kis tejet.

***

Nézzük inkább az újságot. Egy szellemes cikkben A. *pógár*nak írja a polgárt, városi szlenggé vált népies ízzel. Jó. Hirtelen eszembe jut, hogy napok óta fel akarom eleveníteni, mi is áll Babitsról a *Beszélő házak és tájak* című kiadványban. Annyi halogatás után most szinte azonnal megteszem. A költő szülőházának fényképe alatt, a 73. oldalon, idézőjelben ott ez a *pógár*, igaz, többesszámban, „pógárok”. Még véletlenül sem merül föl bennem, hogy bármiféle összefüggés volna, lehetne a két szóhasználat között. Az ismétlődés épp ezért félelmetes: egymástól távol eső, merőben eltérő szövegekből ugrik elő ugyanaz a kifejezés, pillanatnyi közelségben egymáshoz. Miféle mágikus koincidencia ez?

***

Különben takarítanom kell, önkéntes vállalat. Előhúzó a porszívót, kezdem az én szobámmal. Aránylag hamar végzek, az eredmény, mondhatni, meglátszik. A nagyszobában a konnektor egy könyvespolc mögött van, ott a könyvek nem a szokásos rendben sorakoznak, hanem fekszenek, három kötet egymáson. Legfölül az

egy időben esti meseként is szolgált nagy alakú Petőfi-összes. Benyomom a vezetéket, vagyis „csatlakoztatom a dugaszt” és — magam számára is váratlanul — leemelem a Petőfi-verseket a polcra. Milyen régen olvastam őket!

Milyen természetes, hogy Petőfi: van. Olyan magától értetődő, hogy gyakran el is feledjük. Aztán felötlik persze, jaj, a Petőfi, hát igen. Olvasgatok, merengek magamban. A takarítás megvár, Petőfi nem. Úgy érzem, valamiért olvasnom kell, felidézni a jól ismert sorokat, vagy véletlenszerűen rátalálva, szemlélgetve a kevésbé ismertekből, az elfeledettek közül is. Egyszer végig fogom olvasni az egész Petőfit, egyfolytában, kíváncsian, mint egy regényt. Talán meg is tanulom. (Már csak ez hiányzik!) Majdnem egy teljes órát töltök Sándorral, végre oldódik a varázs, enged a vonzás, oszlik a kód.

Csak másnap értem meg, mi történt. A tévéműsort böngészem, a teljes hétvégi adás benne van ama bizonyos lapban. Az egyik csatorna műsoránál kis híján felkiáltok: délután Petőfi szellemének adóznak, késő este pedig az *Egy este ott-hon* című verset mondja el Szabó Gyula. Tudom-e végre, miért? Miért kellett Petőfit olvasnom forró nyári délutánon? Most már rohanok a lexikonhoz a pontos dátumért, s annyira magától értetődő, hogy alig hiszek a túlon túl természetessé vált ténynek: július 31-én halt meg a költő. Gyásznapja szinte észrevétlenül marad a kánikulában. Mi készített most arra, hogy szünetet tartsak porszívózás közben? A saját lustaságom, tudatalatti tiltakozás, az időhúzás rejtett szándéka? Összönös mozdulattal nyitottam fel a könyvet, mely valamit mondani akart nekem. Kinek az utasítását teljesítettem, más feladatomban ellenére? Kinek a titkos parancsát teljesítjük, minden körülmények között? Miféle kódznak engedelmeskedünk? Azon a délutánon valaki szólt nekem. Ki határozta meg, hogy mit tegyek? Ki akart beszélni velem? Ki adta kezembe azt a kötetet? Ki üzent vele?

Egyébként szépen kitakarítottam.

Vilenica '95: az első iksz

Tíz évvel ezelőtt Veno Taufer, a kiváló szlovén költő és közéleti személyiség elhatározta, hogy a szlovén írók összefogásával nemzetközi irodalmi díjat alapít, amelyet olyan alkotóknak, életműveknek ítélnek oda, melyek a közép-európai térségben születtek és különleges esztétikai kifejezőerővel közevük a Baltikum és az Adria, valamint a Bern és Belgrád közötti térség népeinek emberi és kulturális tapasztalatait. E tapasztalatok legfőbb értékei a tolerancia, a pluralizmus, a különbözőség integrálójaként, egyezőval mindaz, ami a térségben hajdan megvolt, de manapság általános hiánycikk. A szlovén íróknak évről évre sikerül e frázissá kopottott mondatokat új, aktuális tartalommal kitölteniük, úgyhogy a Vilenica-feelinghez mára már hozzátartozik egy-egy lényeges, a humán értelmiséget általában érintő kérdés körüljárása éppúgy, mint a karszi vörösbőr és a száritott sonka, a híres „pršut”. A díjátadást megelőző konferencia idején témája a következő volt: Szüksége van-e az írónak a világra, amelyik fűtől rá? A kérdés felpeldítette a kedélyeket, a résztvevők többségének láthatóan elevenébe talált. A jelenlévő magyarok (Csordás Gábor, Kortvélyessy Klára, Lator László, Reiman Judit, Takács Zsuzsa) láthaták, hogy máshol sem fenéig tejfől az élet, de ettől még nem érezték jobban magukat, csak az esti pikniken kezdtek egy kissé fölengedni. A vita leglényegesebb hozzászólását

az ideai Vilenica-díjazott svájci Adolf Muschg mondta el, aki fölvezolta a maga Európa-vízióját: számára Európa olyan társadalom, amelyben senki sem állampolgár, hanem mindenki egy közösség tagja. Így megtalálhatják benne helyüket a svájciak is, akik egyébként elutasították az Európához való csatlakozást. Sajátos felhangot kapott e megjegyzés éppen Szlovéniában, ahol az értelmiség körében egyre erősödik az Európa-ellenes hangulat. Muschg megjegyezte: az Európa-törzsszavaknál helyet foglaló, és az újabb jövevényekről tudomást sem vevő urak elfelejtik, hogy ma Európa fővárosa nem Brüsszel, hanem Tuzla és Gorazde, amelyek lakói azért az Európához vereznek el, amely még meg sem született. A díjjal járó tízezer márkát Muschg felajánlotta a Szlovéniában élő bosnyák menekült gyerekek taníttatására. A háború árnyéka különben is egész idő alatt jelen volt a találkozó: a neves szerb költő, Jovica Acin például azért nem tudott eljönni, mert a szlovén vízum körüli hercehurcában valahol Budapest és Bécs között rekedt.

A Vilenica-találkozó másik kitüntetettje a fiatal lengyel költő, Marzanna Bogumila Kielar volt, aki az irodalmi matinén felolvasott verséért kapta meg a Vilenica-kristályt. A költőnő 1992-ben megkapta az igen rangos lengyel Koscielski-díjat. Érdemes lesz rá odafigyelni.

A Lipica melletti Vilenica, azaz „jó tündér” nevű cseppkőbarlang

bejáratánál lévő márványtáblára idén a kilenc eddigi díjazott (Fulvio Tomizza, Esterházy Péter, Peter Handke, Jan Skácel, Tomas Venclova, Zbigniew Herbert, Milan Kundera, Libuse Moniková, Josip Osti) neve mellé tizediknek az 1934-es születésű svájci író neve került föl, neki adták át a cseppkőbarlang fantasztikus díszletei között az egyre rangosabbá váló irodalmi díjat. — Klein, aber fein — mondta a kitüntetett, aki „A vörös lovag. Parsifal története” című regényéért 1994-ben megkapta a legmagasabb német irodalmi kitüntetést, a Büchner-díjat. Vilenica nagydíját is elsősorban e művéért ítelték neki oda. A méltatásokban kiemelték, hogy Muschg számára az írás elsősorban a nem-azonosság csapásain való útkeresést jelenti, ami bátor és eredeti vállalkozás, hiszen a szép és valós dolgok iránti ösztönös vonzódásunk versben és prózában általában az azonosság felé visz bennünket. Muschg spekulatív, östípusokkal és mítoszokkal operáló, bravúrosan megírt prózája felfedi a demokrácia csapdáit, amelyek különösen a kis, zárt politikai rendszerekben fenyegetnek. Adolf Muschg a díj átvételekor az irodalom szerepéről szólva kijelentette: — A legjobb államban is szükség van egy másik dimenzióra. — Ez lehetne az ideai, tízedik VILENICA zárómondata.

Reiman Judit

Pár Bertalan: Férfi aktok (papír, ceruza, 6000 Ft)

Számunk grafikáiról

E számunk grafikai anyagát a Műgyűjtők Galériája (Budapest, V., Kossuth Lajos u. 10. fél emelet) 6. Grafikai árverésének anyagából válogattuk. A kiállítás október 2-13-ig látható, az árverésre pedig október 14-én kerül sor.